

## КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

### CRIMINOLOGY CHARACTERISTICS OF PERSONS WHO COMMIT CRIMINAL OFFENSES IN THE DIRECTION OF SERVICE AND PROFESSIONAL ACTIVITIES RELATED TO THE PROVISION OF PUBLIC SERVICES

Ясінь І.М., к.ю.н.,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

*Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ*

Статтю присвячено кримінологічному аналізу осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Дослідження даних Генеральної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного Бюро Розслідування та Державної судової адміністрації України, а також соціально-демографічних, морально-психологічних та кримінально-правових характеристик осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення дало змогу створити такий кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: це особа чоловічої статі, віком від 30 до 50 років, яка має базову вищу або повну вищу освіту, є працездатною, не судима та вчинила кримінальне правопорушення одноособово. Особи, які вчиняє кримінальне правопорушення у відповідній сфері притаманні такі риси, як корисливість, прагнення до власної вигоди і наживи у спосіб зловживання владою або службовим становищем, зневажливе ставлення до норм права та моралі. Констатовано, що дані, одержані на підставі аналізу кримінологічних ознак осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, можуть бути використані у процесі організації діяльності щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, передбаченими Розділом XVII Кримінального кодексу України.

**Ключові слова:** кримінологічний аналіз, кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, кримінологічний портрет, соціально-демографічні ознаки, морально-психологічна характеристика, кримінально-правові ознаки, особа злочинця, запобігання кримінальним правопорушенням.

The article is devoted to the criminological analysis of persons who commit criminal offenses in the field of official activity and professional activity related to the provision of public services. The study of the information of the General Prosecutor's Office of Ukraine, the National Anti-Corruption Office of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the State office of Investigation and the State Judicial Administration of Ukraine, and also socio-demographic, moral-psychological and criminal-legal characteristics of persons who commit criminal offenses made it possible to create such a criminological portrait of a person who commits criminal offenses in the field of official activity and professional activity related to the provision of public services: this is a male person, aged between 30 and 50 years, who has a basic higher education or complete higher education, is able to work, hasn't criminal record and has committed a criminal offense alone. A person who commits a criminal offense in the relevant circle is characterized by such features as self-interest, the desire for personal gain and profit in the form of abuse of power or official position, disdain for the norms of law and morality.

It has been established that the information received on the basis of the analysis of criminological signs of persons who have committed socially dangerous acts in the relevant field can be used in the process of organization activities to prevent criminal offenses provided for Chapter XVII of the Criminal Code of Ukraine.

**Key words:** criminological analysis, criminal offenses in the field of official activity and professional activity related to the provision of public services, criminological portrait, socio-demographic characteristics, moral and psychological characteristics, criminal law features, the person of the criminal, prevention of criminal offences.

**Постановка проблеми.** У ч. 2 ст. 19 Конституції України вказано, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1]. Будь-які відступи з цього правила є правопорушенням, а тому вимагають відповідної правової оцінки з боку держави. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг створюють реальну загрозу заподіяння шкоди достатньо широкому колу тих суспільних відносин, які становлять його об'єкт. А саме порушення правильної роботи державного апарату, апарату підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, порушення службовою особою своїх службових обов'язків або в протиправному впливі на службових осіб та заподіюють істотну шкоду правам та інтересам, які охороняються законом. Здійснюючи негативний вплив на важливі сфери суспільного життя, вказаний вид злочинності підриває демократичні основи управління суспільством, функціонування державного апарату, відповідно до його соціально-політичного призначення, порушує принципи верховенства права і закону, сприяє криміналізації і тінізації економічних та інших соціальних відносин, поши-

ренню організованої злочинності, знищені духовних та моральних цінностей у суспільстві [2, с. 27]. Відомо, що одним із критеріїв оцінювання рівня цивілізованості держави є стан законності та правопорядку, захищеність громадян від кримінально-протиправних посягань. У наведеному контексті особливого значення набуває проблема запобігання і протидії кримінальним правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг в Україні.

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг становлять значну питому вагу серед усіх кримінальних правопорушень, вчинених на території України. За даними Генеральної прокуратури, частка зареєстрованих кримінальних правопорушень цього виду в загальній структурі злочинності протягом 2019–2022 років становила від 4,5% до 5,7%. Однак, незважаючи на досить високу питому вагу кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, слід констатувати наявність прогалини в кримінологічній характеристиці вказаного виду кримінальних правопорушень у цілому та особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення у відповідній сфері, зокрема.

Тому для з'ясування сутності та механізму вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, необхідно всебічно та повно дослідити особу, яка вчиняє такі кримінальні правопорушення.

**Стан дослідження у науковій літературі.** Проблема вивчення особистості злочинця в кримінологічній науці не нова. Значна увага цьому питанню приділялася у працях В.В. Голіна, Б.М. Головкина, І.М. Даньшина, С.Ф. Денисова, О.М. Джужі, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, О.Г. Кальмана, О.М. Костенка, І.К. Туркевича та багатьох інших. Саме їх загальнокримінологічний доробок буде покладено в основу кримінологічної характеристики особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

**Метою статті** є побудова на основі кримінологічного аналізу осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, кримінологічного портрету.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Вчення про особу злочинця одне з найбільш розвинутих у кримінологічній теорії. Зокрема, для науки кримінології на її нинішньому етапі розвитку властивою є наявність значної кількості визначення поняття «особи злочинця». Однак, не вдаючись у детальне обґрунтування істинності тих чи інших дефініцій (у кримінологічній літературі достатньо праць присвячено цій проблемі), аналіз проблем «особистості злочинця» у цій праці здійснюватиметься на основі визначення, запропонованого А.Ф. Зелінським, який зазначав, що «особа злочинця – це сукупність соціально-демографічних, психологічних та моральних характеристик, які тією чи іншою мірою типово притаманні людям, винним у злочинній діяльності» [3, с. 155]. С.Ф. Денисов зазначає, що «структура особистості злочинця повинна мати всі ознаки, властивості, якості та інші показники, які у своїй сукупності характеризують особу, яка нехтує законом, порушує заборони, притягується до кримінальної відповідальності та заслуговує покарання» [3, с. 155]. Вчений дослідив, що структуру особи злочинця слід визначати за ознаками, які можна об'єднати у такі групи, зокрема: 1) соціально-демографічні ознаки, які охоплюють відомості про стать, вік, рівень освіти, сімейний стан, рід занять, наявність постійної роботи, її тривалість, частоту зміни місця роботи, інші джерела матеріального доходу, національність, громадянство, місце проживання тощо [3, с. 155]; 2) кримінально-правові – дані не лише про склад вчиненого кримінального правопорушення, але й інформація про спрямованість кримінально-протиправної поведінки, одноособовий чи груповий характер кримінально-протиправної діяльності, форму співучасті, інтенсивність кримінальної діяльності, а також наявність судимостей [3, с. 156]; 3) соціальні-рольові ознаки, які розкривають місце та функції особи у суспільстві, належність до певної соціальної групи, взаємодію з іншими особами у різних сферах суспільного життя [3, с. 156]; 4) риси правової та моральної свідомості – охоплюють світогляд особистості злочинця, погляди, переконання, установки та ціннісні орієнтації [3, с. 156]; 5) соціально-психологічні ознаки – особливості особи, які сформувалися на основі її психічних станів та процесів, набутих на основі соціального досвіду [3, с. 156]. Тому для здійснення кримінологічного аналізу осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг та побудови кримінологічного портрета, зокрема, будуть використовуватися саме ці характеристики, які можна з'ясувати шляхом аналізу відповідних статистичних даних Генеральної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України, Міністерства внутрішніх справ

України, Державного Бюро Розслідування та Державної судової адміністрації України.

Соціально-демографічні ознаки, які відомо є найбільш інформативними та дають можливість визначити важливі напрями запобігання та протидії злочинності, зокрема серед тієї категорії осіб, представники яких найчастіше вчиняють відповідні кримінальні правопорушення. За ознакою статі, здебільшого кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг вчиняли особи чоловічої статі – 68% випадків від загальної кількості кримінальних правопорушень цієї групи. Приблизно 89% серед усіх жінок, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, припадає на зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України), службова недбалість (ст. 367 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України). Злочинна активність осіб чоловічої статі абсолютна щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 365, 366-2, 366-3, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370 КК України. Значна перевага чоловіків у вчиненні кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, обумовлюється тим, що, по-перше, кількість чоловіків, які працюють у відповідній сфері є значно більшою, пропри наявність та забезпечення у суспільстві рівних прав та можливостей для чоловіків і жінок. По-друге, та частка жінок, які хоч і працюють у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, відносно задоволені рівнем їхнього матеріального забезпечення.

Вік. Найбільш криміногенною під час вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг виявилася група осіб у віці від 30 до 50 років. Це пояснюється тим, що у більшості випадків суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVII Особливої частини КК України може бути спеціальний суб'єкт, який поряд із ознаками загального суб'єкта кримінального правопорушення, наділений іншими ознаками, які мають кримінально-правове значення. Зокрема, диспозиції окремих статей вказаного розділу мають банкетний спосіб викладу спеціального суб'єкта. Йдеться, зокрема про спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364-5, 365, 365-2, 365-3, 366-2, 366-3, ч. 3, 4 ст. 368, 368-5 КК України. Відповідно банкетні диспозиції, вказаних статей для з'ясування змісту ознак спеціального суб'єкта відсилають до інших актів законодавства, в яких містяться окремі вимоги, в тому числі щодо віку зайняття певних посад. Таким чином, системний аналіз ст. 18, п.п. 1, 2 примітки до ст. 364 КК України, окремих положень нормативно-правових актів, які встановлюють вимоги щодо службових осіб публічного права, осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також дослідження статистичної інформації щодо кількості засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVII КК України, дають підстави висувати, що практично 70% осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – це особи у віці від 30 до 50 років. Приблизно однакову питому вагу мають вікові групи у віці від 25 до 30 років та від 50 до 65 років (приблизно по 15%).

Освіта. Основна питома вага серед засуджених за вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з надан-

ням публічних послуг припадає на осіб, які мають повну вищу освіту (81,3%), і незначна питома вага серед засуджених, які мали базову вищу освіту (18,7%). Особи, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені Розділом XVII КК України, вчиняють їх у зв'язку з використанням влади або службового становища всупереч та на шкоду інтересам служби. Тому щодо інших соціально-демографічних ознак, таких як рід занять, наявність постійної роботи, її тривалість, інші джерела матеріального доходу, громадянство, місце проживання, то слід вказати наступне: це особа (публічна службова особа, службова особа приватного права), яка є громадянином України (одна з вимог, передбачених законодавством для осіб, які претендують на зайняття посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, а також в юридичних особах приватного права), яка здійснює функції представника влади або місцевого самоврядування, обіймає посади в органах державної влади або місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях, виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції, а також обіймає посади в юридичних особах приватного права, і така діяльність здійснюється нею постійно, тимчасово або за спеціальними повноваженнями.

Основа питома вага засуджених, а саме 68% від загальної кількості осіб засуджених за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності – це особи, раніше не судимі, які вчинили суспільно небезпечні діяння, які містять склад кримінального правопорушення, передбаченого Розділом XVII КК України, спрямовані на одержання неправомірної вигоди, одноособово.

Соціально-правовий статус особи, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг вказує на наявність владних, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських повноважень, які службова особа публічного або приватного права виконує протягом певного часу і у зв'язку з якими вона вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені Розді-

лом XVII КК України. Тобто виконання особою певних функцій протягом часу, коли вона перебуває на посаді, що передбачає виконання нею функцій, як сукупність, передбачених законом обставин, які є зовнішнім оточенням злочинного діяння, і характеризуються присутністю людей чи певних подій [4, с. 85], розкривають соціальні-рольові ознаки, які визначають місце та функції особи у суспільстві.

Морально-психологічна характеристика особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, передбачає такі соціально-обумовленні риси, які визначаються індивідуальними особливостями її психічних процесів, властивостей і станів. Зокрема, соціальні установки, погляди, переконання, ціннісні орієнтації. Особі, які вчиняють кримінальне правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг притаманні такі риси, як корисливість, прагнення до власної вигоди і наживи у спосіб зловживання владою або службовим становищем, зневажливе ставлення до норм права та моралі, зловживання або нехтування своїми функціональними обов'язками і як наслідок формальне або легковажне і безвідповідальне ставлення до наслідків своїх дій та рішень, зневажливе, часто грубе ставлення до оточуючих.

**Висновки.** Таким чином, кримінологічний аналіз осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, дав можливість побудувати такий кримінологічний портрет, зокрема – це особа чоловічої статі (68%), віком від 30 до 50 років (70%), яка має базову вищу (18,7%) або повну вищу (81,3%) освіту, є працездатною, не судима та вчинила кримінальне правопорушення одноособово. Сукупність соціально-демографічних, кримінально-правових та морально-психологічних характеристик, які притаманні особам, винним у вчиненні кримінальних правопорушеннях, передбачених Розділом XVII КК України, повинні використовуватися у процесі формування та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.01.2023).
2. Кальман О.Г., Дарнопих Г.Ю., Христин І.О., Дунаєва Т.Є. Службова злочинність в Україні: проблеми її попередження. URL: [https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10390/1/Hristich\\_Kalman\\_Darnopuh\\_Dunaeva\\_23-43.pdf](https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10390/1/Hristich_Kalman_Darnopuh_Dunaeva_23-43.pdf)
3. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1(22). URL: [https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8292/Osoba%20zlochynetsia%20u%20kryminolohichnii%20teorii%20Ukrainy\\_Denysov\\_2020.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8292/Osoba%20zlochynetsia%20u%20kryminolohichnii%20teorii%20Ukrainy_Denysov_2020.pdf?sequence=2&isAllowed=y)
4. Ясін І. М. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2018. 236 с.